

Kurucz Réka

Gazdából borász? A kisüzemi szőlőtermesztés néprajzi vizsgálata a Villány-Siklói borvidék nyugati részén a TSZ-szervezéstől napjainkig

A rendszerváltás után a villányi gazdák elsőként léptek piacra kisüzemi keretek között termelt boraikkal. Mára nem egy országosan is ismert borászáttá fejlődött közülük. A köztudatban e borvidék prosperáló képe rögzült, ugyanakkor a borvidékhez tartozó 17 település esetében a szőlőművelés helyzete meglehetősen heterogén képet mutat. Az itt élő társadalmi csoportok eltérőképpen reagáltak a politikai és gazdasági változásokra, és ez voltaképpen az 1960-as évektől tendenciaszerűen mutatkozik. Korábbi kutatásaim során a borvidék egy kistelepülésének, Túrony szőlőművelésének történetét vizsgáltam. A környékbeli szőlőművelés történetileg változó képeznek megismerése keltette fel érdeklődésemet az eddigiekben a Villány-Siklói borvidék területén kevésbé vizsgáltegykori kisparaszti művelésben lévő szőlők iránt. Így vált célommá a kisparcellás szőlőket érintő üzemszervezeti változások vizsgálata, a jellemző gazdálkodási stratégiák feltérképezése, melyet jelen tanulmányban a Villány-Siklói borvidék nyugati felén elhelyezkedő két falu, Túrony és Hegyszentmárton szőlőterületeire korlátozok. A szőlőbirtokosok válasza a rendszerváltás utáni megváltozott gazdasági helyzet kínálta feltételekre nem függetleníthetőek a tézesítés előzményeitől, a háztáji szőlők gazdasági és társadalmi szerepétől e területek lakóinak életében és megélhetésében, ezért a szőlőterületek helyzetét az 1950-es évektől kísérem végig.

Összefoglalva Túrony és Hegyszentmárton szőlőhegyeink néprajzi változásvizsgálatát kívánom megvalósítani az (egykori) háztáji kisparcellák gazdasági szerepének átalakulására és a hozzá kapcsolódó gazdasági stratégiák változására szűkítve témámat, a rendszerváltástól napjainkig.

Anyaggyűjtésem során a gazdálkodásra fókuszáló félig strukturált mélyinterjúka¹ és fényképes dokumentációt készítettem. Ezek mellett legfontosabb forrásként a

1 Míg Túronyban helyi kötődésem révén jól ismerem a szőlősgazdákat, Hegyszentmártonban a helyszíni kutatás során a kezdetekben elsősorban a hólabdaelv és a véletlenszerűség érvényesült.

statisztikai adatok, térképek, levéltári források valamint a hegyközségi nyilvántartások publikus része szolgált. A jelenkori falusi és szőlőhegyi életvilágokba betekintés adó résztvevő megfigyelésre elsősorban Túrony esetében volt lehetőségem, mint egykori túronyi lakos és az egyik helyi bortermelő család tagja. A pécsi Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszéknek köszönhetően hallgatókat is sikerült bevonni a gyűjtési munkákba.

A szőlőhegyek átalakulásának kutatása: példák és párhuzamok

A néprajzi kutatás az utóbbi évtizedekben nagy hangsúlyt fektetett a szőlőhegyek változásának vizsgálatára. Az általam vizsgált témához elsősorban a vasi, a Lendva-vidéki, a Szeged környéki, a tokaji, a vajdasági és a soldvadkerti kutatások szolgáltattak nagyon fontos párhuzamokat (Hajdú 2013; Illés 2005, 2010, 2017; Kemény 2005; Mód 2016; Mód–Simon 2002, 2005; Simon 2016; Schwarz 2002). Az 1990-es évektől általános jelenség, hogy átfogó változás zajlik a kisparcellás szőlőhegyek szőlőkultúrájában. Mód László és Simon András a Lendva-vidéken gazdálkodásbeli és ehhez szorosan kapcsolódó szokásbeli változást mutattak ki (Mód–Simon 2005). Az „apróparcellás (utó)paraszti szőlőhegyek átalakulása igen érzékletesen magukon viseli a vidék politikai rendszerváltás (1989/90) utáni két évtizedének társadalmi-kulturális átalakulását” – írja Illés Péter. Az általa kutatott Vas megyei szőlők esetében e változásokat elsősorban a tradíció- és közösségvesztés, valamint a tradíció és közösségteremtés változó állapotaira vonatkoztatja. Kérdése, vajon a térség aprófalvaihoz kapcsolódó szőlőhegyek meddig tudnak eleven és alakuló társadalmi terek maradni, annak ellenére, hogy többnyire nem tartoznak az önellátás szintjét meghaladó elismert történelmi borvidékek közé (Illés 2017:11)? Tanulmányaiból kirajzolódik, hogy a délnyugat-dunántúli részen, az általam vizsgált területhez hasonlóan a szőlőhegyi közösségek kihalófélben vannak. Ugyanakkor a vasi kisparcellás szőlőhegyek fenntarthatóságában ma sem a vonatkozó jogi keretek a meghatározók, sokkal inkább a szőlőhegyek társadalmi- és kulturális életben betöltött mindenkori szerepe. A régies szokásvilágot tovább életető reliktum területekké váltak, idővel emlékezetközösségekké alakultak, melyeket jellemzően kulturális egyesületek működése is éltet (Illés 2017:13). Mód László és Simon András a Lendva-vidéki szőlőtermő táj változásvizsgálatát elvégezve megállapították, hogy a kisparcellás birtokszerkezet napjainkig megmaradt a területen, valamint bemutatják az 1990-es évek után létrejött, szőlősgazdákból álló egyesületek szerepét, melyek célja elsősorban a bor minőségének javítása volt (Mód–Simon 2005). A hasonló jellegű, de jelentéktelen léptékű civil szerveződések az általam vizsgált településeken épp a rendszerváltással szűntek meg, amikor is a borvidéki státusból fakadóan egyébként is magasabb fokú szabályozásnak kellett megfelelniük a helyi termelőknek. A borvidéki szabályozás, azóta is egyre szigorodó követelményeket támasztva nehezedik a kistermelőkre, melyet saját tapasztalataimon túl Hajdú Ildikó tokaji

gazdaság antropológiai tanulmánya is megerősít (Hajdú 2013). A borvidéki területeken megindul a kisparcellák összevonása, mely a rendszerváltástól napjainkig tartó folyamat, lépései az általam bemutatásra kerülő két szőlőhegyen jól követhetőek. A vasi és a lendvai kutatások egyaránt bemutatnak a szőlőhöz és borhoz kapcsolódó, élő, sőt akár kitalált és bevezetett szokásokat, rítusokat. Az említett kutatások azt is kimutatták, hogy az ott megvalósult vízellátás nagymértékben hozzájárul a szőlőhegyek benépesüléséhez, egyre gyakoribb a minden igényt kielégítő lakóépületek szőlőbeli megjelenése (Mód–Simon 2005, Illés 2017).

A már említett, tokaji területeket tárgyaló gazdaságantropológiai tanulmány (Hajdú 2013) és Schwarcz Gyöngyi a soltvadkertei szőlő- és bortermelők 1990-es évekre jellemző megélhetési stratégiáit bemutató tanulmánya sok ponton egyezést mutat az általam vizsgált területek kistermelőinek helyzetével, melyekre a szőlőművelési stratégiák részletes bemutatásánál térek ki.

Túrony és Hegyszentmárton szőlőhegyeinek adottságai

Általános jelenség, hogy a borvidék nyugati, siklói körzetébe eső települések neve és bortermelése nincs bent a köztudatban. Túrony és Hegyszentmárton is olyan szőlőhegygel rendelkezett a múltban, ahol a nagybirtok nem volt jelen, a szőlőket a falvakban lakó parasztgazdaságok birtokolták. Túronyt személyes kötődés alapján, a helyszínnel és az itteni termelőkkel kialakult személyes kapcsolatok miatt, Hegyszentmártont pedig a kiterjedt és ma is művelt szőlőhegye, továbbá a borvidéki legnyugatabb elhelyezkedése miatt választottam. Tudatosan kerestem Túrony mellé olyan kontroll települést, mely szintén távol esik Villánytól.

A Villány-Siklói borvidék 5000 hektárnyi szőlőtelepítésre bejegyzett területéből jelenleg 2500 hektáron található szőlő. Ebből az 5000 hektárból Hegyszentmárton határában 300, Túrony határában 200 hektár található, a szőlővel ténylegesen eltelepített területek aránya azonban igen eltérő. A szőlőhegyek képe szempontjából szinte napjainkig meghatározó a kisüzem, melynek a történeti térképek szerint is komoly tradíciója van.² A rendszerváltás óta zajló birtokkoncentráció eltérő mértékben érintette a két település szőlőit, mely elsősorban a különböző adottságokkal magyarázható. Hegyszentmárton a Sellyei Járáshoz tartozik, jellemzően előregedő baranyai kistelepülés, lakosainak száma 411 fő. Kiváló termőadottságokkal bír, határába eső részén a Villányi-hegység északi oldala erdő, maga a szőlőhegy déli, délnyugati fekvésű. Előnye, hogy a terület kelet-nyugati irányba enyhén emelkedik, így a lapos területek is 105 m felett helyezkednek el. A szőlőhegy tehát egy közel vízszintes fennsík, ragyogó lehetőséget ad nagyüzemi, gépi művelés kialakításához is. További hatalmas előnye, hogy közel 4 km aszfaltút tárja fel a szőlőhegyet. A település határába eső 300 hektárszőlőkataszteri besorolású területből mindössze 15 hektár II. osztályú, a többi I. osztályú szőlőterület. Jelenleg 120 hektár regisztrált

² Kataszerti térképek 1866: Túrony, Hegyszentmárton (www.mapire.eu).

ültetvényfelülettel rendelkezik, mely kezdi megközelíteni a filoxéravész előtti 195 hektáros állapotot. A KSH³ adatai szerint 1984-ben volt a legkevesebb, mindössze 73 hektárnyi szőlő a területen. Jelenleg e területek a borvidék viszonylag frekvenciált részét képezik, 1 hektár eltelepített szőlő forgalmi értéke 11-12000000 ft.

Túrony a Tenkes-hegy északnyugati lábánál fekvő aprófalú, mindössze 268 lakossal. Népeességére szintén jellemző az előregedés, itt is általános probléma a helyi munkalehetőség hiánya. A Tenkes oldaláról lefutó lejtők szintén borvidéki besorolásúak, sőt a borvidék kapuja épp Túrony határában áll az 58-as főúton, ám a szőlővel beültetett területek mértéke igen alacsony napjainkban. Túronyban 200 hektár a szőlőkataszteri besorolás alá eső terület. A filoxéra vész előtti 94 hektár szőlőhöz képest 1984-ben 17 hektárt⁴ tartott nyilván a KSH, mely az OFTH adatai szerint 2010-re mindössze további 11 hektárral gyarapodott.⁵ A siklósi Tenkes Hegyközség nyilvántartása szerint jelenleg mindössze 21 hektár körül mozog a szőlővel betelepített regisztrált ültetvények nagysága Túronyban.⁶ A változás mértéke igen jelentős. Az I. osztályú szőlőkataszteri besorolása, el nem telepített területek forgalmi értéke a polgármester becslése szerint 3-5 millió ft/ha, ugyanakkor meghirdetett területeit ő maga sem tudta eladni.

Előzmények: a szőlő- és borgazdálkodás múltja

A levéltári források arra engednek következtetni, hogy a településeken a 16. századtól kialakult szőlőkultúra és bortermelés folyt, amit egyéb történeti források is megerősítenek (Vályi 1799: 541; Fényes 1841:42, 1851: 225, 1865–1866, Pesty 1865: 205–206). Sőt, a római hódoltság idejében is feltételezhető a szőlő- és bortermelés a déli fekvésű hegyoldalokon (Gyórfy 1963: 247, 250). Ezek részletes bemutatására és értelmezésére e tanulmány keretei közt nincsen lehetőségem, mindössze azon jelenségekről szólok vázlatosan, mely az 1950-es évektől bekövetkező változások megértéséhez fontosak lehetnek.

Keleti Károly 1873-as szőlészeti statisztikája a gazdák számát is megadja községenként, így megállapítható az átlagos birtokméret, mely mindkét település esetében kisparcellás szerkezetet mutat.⁷ A helyi emlékezet szerint, mely körülbelül 1940-es évekig nyúlik vissza, az egykori átlagos szőlőterület mérete 400-800 négyszögöl volt. A szőlők paraszti gazdaságok részét képezték, elsősorban önellátásra termeltek bort, eladásra csak a felesleg került. A környező sík vidék településeiről is számosan birtokoltak itt szőlőt, ami társadalmi presztízt is jelentett, gyakran a

3 KSH Földterület községsoros adatok 1895–1984

4 KSH Földterület községsoros adatok 1895–1984

5 OFTH adatai, 2010

6 2017-ben 21,44 hektár volt a Túronyban regisztrált ültetvényfelület. (A Tenkes Hegyközség adat-tárából, 2018.)

7 Átlagosan Túronyban 0,8 hold, Hegyszentmártonban 0,5 hold szőlőterületen gazdálkodott egy-egy birtokos.

földel alig rendelkező családoknak is volt szőlője. Az extraneus rendszer főleg Hegyszentmárton esetében volt jelentős.⁸

A szocializmus öröksége

A szőlők kivágása • A parasztság termelőszövetkezetbe való kényszerítése a településeken a szőlőterületek nagymértékű csökkenését eredményezte, mely a filoxéra vész után már eleve nem tudta visszanyerni eredeti állapotát. A termelőszövetkezetek a tagok számára háztájit osztottak, ebbe a 7-es törvény⁹ értelmében a szőlőterület duplán számított. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogyha valakinek volt 80 négyszögöl szőlője, nem kapott háztájit. Mivel azonban a megélhetés alapját ekkoriban a háztáji területek jelentették,¹⁰ a szőlőt kénytelenek voltak más mezőgazdasági célra hasznosítani. Természetesen a téesz számára itt is az volt a legkényelmesebb megoldás, ha a gépekkel nem művelhető területeket adták ki háztájinak. A legtöbben legfeljebb pár sort hagytak meg szőlőjükből, saját szükségleteiket fedezendő, sőt, a szentmártoni gazdáknegyede inkább a szőlőterületeiről mondott le a háztáji javára. Szőlőik állami tulajdonba kerültek, bérhasználatra adták ki őket

A szőlő mint jövedelmező háztáji – szerződéses borok leadása • A szövetkezetek stabilizálódásával mérséklődött a háztáji területek önellátásra szolgáló szerepe és előtérbe került az árutermelés.¹¹ Ehhez a téeszek persze keretet, minde nélkülött pedig felvevőpiacot biztosítottak. A falusiak többsége egyszerre volt alkalmazott és mai szóval mondhatni kisvállalkozó (Valuch 2006: 118).

Túronyban és Hegyszentmártonban is kialakult az egyébként általánosan jellemző kisüzem-nagyüzem szimbiózis, mely az 1970-es évektől a szőlőművelésre is kiterjedt. Újra megindult a szőlők művelése, sőt telepítése, mivel a termelők újra lehetőséget láttak a szőlőtermelésben, borkészítésben.¹²

8 Interjúim alapján vagy 40, de az 1975-ös falukrónika szerint 62 falu számára biztosította szőlőművelés lehetőségét, elsősorban az Ormánságból érkezők számára (MNLBaML Községi Krónika Hegyszentmárton: 1975. október 23.).

9 Nem sikerült pontosan kiderítenem, hogy melyik lehet a vonatkozó törvény, de feltételezésem szerint a 20/1959 (VII.12) F.M.sz. rendeletre gondolnak a helyiek. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek szőlőgazdálkodásával kapcsolatos kérdéseket, így a háztáji szőlők ügyét is országosan a földművelési miniszter e rendelete szabályozta, valamint a helyi adottságok függvényben a téesz közgyűlése határozta meg.

10 A korszak szövetkezeti parasztságának gyarapodásában és boldogulásában a háztáji igen jelentős szerepet töltött be (Valuch 2006: 118).

11 A háztáji terén az 1967. év III. törvény jelenős enyhülést hozott, a családokat egy egységként kezelő elv helyett, e földek jogát a termelőszövetkezeti tagok számára immár egyénenként rendelte. Így elősegítette a háztáji területek növelését, továbbá megerősítette a közös és háztáji gazdaságok együttműködését (Juhász 1980: 34).

12 A 1960-as, 1970-es évek során a szőlőtermesztés fejlődése igen lelassult. Állami beavatkozásra volt szükség, ezért a pályázati lehetőségeket az 1970-es évek közepétől kiterjesztették az állami szőlőültetvényeken túlra. A szőlőtelepítési, korszerűsítési, építési, meliorációs ártámogatásokat kiterjesztették a kistermelőkre, a szövetkezeti tagok háztáji és saját gazdaságára, az egyéni termelőkre, továbbá 10-20 hektárra csökkentették a kötelező évi minimális szőlőtelepítést (Oláh 2002: 272).

Interjúim és a falukrónikák¹³ alapján részletes kép rajzolódik ki a szerződéses bortermelésről, az állami felvásárlás biztonságáról, mely kis mértékben, de itt is a *borcsinálás*, azaz cukorral és vízzel felszaporított borok megjelenését eredményezte. Mint biztos felvásárló, gondtalan értékesítési lehetőséget jelentett a helyiek számára a Pezsgógyár, Pécsi ÁFÉSZ, valamint az Állami Borforgalmi Vállalat, mely borvásárlását a mindenkori *állami gazdaság*¹⁴ bonyolította. Emellett a kocsmák visszakérültek gebinbe,¹⁵ feketén vásároltak a kistermelőktől, de szemet hunytak felette.¹⁶ Az állam felvásárlási kötelezettséggel tartozott. A borok átvételének egyetlen szempontja a 12,5 feletti alkoholfok volt. Időpontját Hegyszentmártonban plakáttal hirdették, a tűzoltó szertárnál helyben átvették és egyetlen tartálykocsiba összeöntötték a borokat. *Mi is jól jártunk, az állam is jól járt, mert eladta az egészet a Szásának, meg az Ivánnak, meg akárkinek. Nekik mindegy volt, csak üssön.* Az adózás miatt is adta magát e gyakorlat, mivel akinek 600 négyszögölnél nagyobb szőlője volt, több bora termelt, mint a család éves fejadagja. A többletre 8 ft/l borfogyasztási adót kellett volna fizetni, így azonban a tanácsnál elvállalt tételt leadták 13 ft/l áron. A szentmártoniak emlékeiben a mai napig él, hogy az őszi sárban lovas kocsival milyen nehezen hozták le a hordókat a hegyről. A túrnyiak az állami felvásárlás keretei közt a kijelölt felvevőhelyekre hordták szőlőjüket, boraikat. Zömében a *Göntérbe*,¹⁷ azaz a borkombinát siklósi átvevőpontjára, ritkábban egyenesen Villányba.

A '70-es évek végétől, a biztos kiegészítő jövedelem fényében a családi önellátásra termelő pincék mellett többen is próbálkoztak termelői tevékenységgel, az elhanyagolt örökség újratelepítése vagy területvásárlás révén akár 1 hektáron. Ezek a kifejezetten üzleti céllal telepített szőlők már kordonos művelési formában művelt divatos, modern fajták voltak. A termelők a hagyományos tökeművelésről magas művelésre váltottak, mely csökkentette a kézimunka arányát és jelentősen átalakították az ültetvények képét, szerkezetét. Az országos tendenciának megfelelően a gépesítés is megjelent, elsősorban a permetezés, fűnyírás, szőlőkapálás területén. E családok tagjai zömében a környező térszékben dolgoztak, kiegészítő jövedelemforrásnak szánták a családi munkamegosztással művelt szőlőt. Az időben koncentrálnak a „fogd meg” munkákat (permetezés, fűnyírás) a fiatalabb, 25-30 év körüli családtagok, míg a több időt és napi jelenlétet igénylő munkákat az idősebbek végezték (zöld munka, metszés, venyige kihordása, a kritikus időszakban a napi szín-

13 MNLBaML Községi Krónika Hegyszentmárton, Palkonya 1972–1980.

14 1961-től a beremendi, a villányi és a siklósi állami gazdaságot egyesítették, Villány-Siklósi Állami Gazdaság néven működött tovább, melybe 1978-ban beolvastva a pincegazdaságokat jött létre a Villány-Siklósi Borgazdasági Kombinát, majd 1984-ben nevet változtatva a PANNONVIN Borgazdasági Kombinát. A villányi üzemegeység 1992-ben Szőlő Bor Kft.-vé, majd 2000 körül Villányi Borászat Rt.-vé alakult (Laposa–Dékány 2001).

15 gebin: vendéglátói vállalkozás pontos elszámolási kötelezettség nélkül a pártállami időkben (*Magyar Etimológiai Szótár*).

16 Míg a komlói bányászokocsmák üzemeltek, a hegyszentmártoni boros gazdák, akik közt ekkor már jócskán voltak pécsi bányászok is, jó mellékkeresetre tettek szert.

17 A Göntér domb Siklóstól pár km-re található keleti irányban, melyről az itt található borátvételi pontot a köznyelv elnevezte.

tú ellenőrzés). E szőlőbeli munkák elsősorban a család férfi tagjait érintették, a kézi kapálás és a zöldmunka kivételével, általában esténként, munka után, vagy hétvégen végezték el.

Túronyban körülbelül 40 hobbipince mellett 4 család fogott 1 hektár körüli szőlő telepítésébe, közülük 3 családfő agrármérnök. A családok más-más értékesítési stratégiát választottak. Volt, aki bort kizárólag saját fogyasztásra termelt, és csak szőlő formájában értékesítette termését. Volt, aki borként állami gazdaságnál „adta le” a családi szükséglet feletti mennyiséget. Volt, aki borát kocsmák, magán személyek számára árulta folyó borként.¹⁸ A visszaemlékezéseik szerint, ebben az esetben a bor minősége elsősorban az eladhatóságát, nem az ital árát befolyásolta.

Hegyszentmártonban legalább tucatnyian fogtak hasonló vállalkozásba, sőt 1978-ban 13 taggal meg is alakult a Túronyban csak tervezett, szőlő- és gyümölcs-termelő szakcsoport.¹⁹ A falukrónikák érezhető eufemizmussal, de kétségtelenül egy prosperáló szőlőhegy képét festik meg e korszakról. Nyilván a gazdaságilag életképesszőlőtermelés erősen befolyásolta, hogy 1978–1979 során, állami gazdaságok segítségével, de civil kezdeményezésre 4 km hosszan aszfaltút létesült a hegyszentmártoni szőlőhegyen.²⁰ A szőlőhegyek villamosítása szintén civil kezdeményezésre valósult meg, Túronyban 1988-ban, Hegyszentmártonban 1989-ben. A szőlőhegyeken spontán kialakult kis szakmai közösségek borversenyeket, magas színvonalú oktatásokat szerveztek, aktív társadalmi életet éltek a szőlészet, borászat témakörére összpontosítva.²¹

A termelők szerint pusztán a háztáji szőlőkből megélni vagy meggazdagodni ugyan nem lehetett, de jó és megbízható kiegészítő keresetnek számított,²² mely az 1980-as évek során hozott legtöbbet a konyhára. Természetesen, a családi munkamegosztásban zajló művelés munkadíját nem számolták, hiszen az *ingyen volt*. Azt, hogy munkájuk mellett e családok fiataljai ebben a kiegészítő jövedelemszerzési módban láttak-e perspektívát, paraszti származásuk, társadalmi helyzetük, valamint a tágabb család munkaerejében rejlő potenciál is meghatározó volt. Megjelennek az utóparaszti hagyományokegyes elemei, mint a személyes döntésen alapuló munkaszervezés, a munkáért önmagáért való munkavégzés, az önellátás és a több lábón állás eszményeihez való igazodás, valamint a család, mint jövedelemtermelő és javakat halmozó egységben történő felfogása (Szilágyi 2009: 155–157).

18 Személyes ismeretség alapján pár liter bort vásárolni bármelyik kisebb, hobbipincében is lehetett természetesen.

19 A szőlőtulajdonosok e kis csoportosulásának feladata elsősorban problémáik megbeszélése és a tanácsadás volt (MNLBaML Községi Krónika Hegyszentmárton, 1978).

20 A megyei tanácsban vezető pozíciót betöltő, a szentmártoni tetőn szőlőt birtokló helyi borosgazda intézkedése elengedhetetlen volt, de a gazdák egyéni hozzájárulása is jelentős. Az alaphoz követ, valamint minden szállítást a környező állami gazdaságok térítésmentesen szolgáltattak, a helyi gazdák pedig a további kiadásokat fedezendő 2 000 000 forintot adtak össze.

21 Ez Túronyban az 1980-as évek elején hivatalos, egyesületi formát öltött melyet Hegyközségi Egyesületnek neveztek. Az 52 tagot számláló egyesület az 1994-es hegyközségi törvény megszületésével szűnt meg, mivel két hegyközséget nem akartak működtetni.

22 1 hektár szőlő esetén az évi átlagtermés, 35-40 hektoliter bor eladása elegendő volt egy középkeresetű autómegvásárlásához.

Terepmunkám során azt tapasztaltam, hogy a szőlőművelés, borkészítés, szőlőbeli munka és időtöltés, de főleg saját boruk kínálása és fogyasztása ebben a korban különösképp szimbolizálta a szabadságot és önállóságot.

A kilencvenes évek

A rendszerváltás gyorsan változó körülményei erős alkalmazkodási képességet igényeltek. A szőlőültetvényvel rendelkező termelőknek csak egy kisebb csoportja volt képes aktivizálni gazdasági, kulturális és társadalmi tőkét. Azértékesítés kialakult rendszere felborult, az állami kötelezettség a felvásárlásra, illetve maga az állami boripar is megszűnt, a kocsmák is egyre kevesebb bort tudtak eladni. Hirtelen nem volt felvásárlója a bornak, s ez döntés elé állította a kistermelőket. Vagy teljesen feladták eddigi kényelmes, az értékesítés nehézségeitől mentes, csupán jövedelem kiegészítésként funkcionáló tevékenységüket, vagy kénytelenek voltak megfelelni az új kihívásoknak, minőségi és mennyiségi értelemben egyaránt. A gazdák zöme abbahagyta ártermelő tevékenységét, borászati infrastruktúráját csak a szükséges mértékben fejlesztette. Tevékenységük a kikapcsolódás jegyében, a hagyományos, önellátó termelésben, hobbi-boráskodásban merült ki. A már nem jövedelmező, kis szőlőket sokan el is hagyták, főleg a távolabbról érkezők. Legelőször a Hegyszentmártonban addigra jelentős számban szőlőt művelő pécsi bányászok²³ maradoztak el az üzemanyag árak robbanásszerű emelkedése miatt. Jelentősen emelkedett tehát az elhanyagolt szőlőterületek száma, vásárlási ajánlat esetén tulajdonosaik boldogan adtak túl rajtuk. Ekkor jelentek meg az első „idegen”, azaz nem a klasszikus extraneus rendszer részét képező befektetők Hegyszentmártonban. Igen olcsón, 200 000 ft/hektáros áron kezdték felvásárolni az apró parcellákat. Megfigyelhető az is, hogy több 1–1,5 hektáros gazda „belebukott” a rendszerváltás után elkezdett borértékesítési vállalkozásába. Többen el is adták szőlőiket, mivel tőke hiányában fejleszteni nem tudták gazdaságukat. A gazdák elbeszéléseiből kitűnik, hogy többet vártak ettől az időszaktól, ambiciózus terveik voltak. Úgy tekintettek a szőlő- és bortermelesre, ami túlmutat a mellékes jövedelemszerzésen és valamiféle (teljesen át nem látott, inkább vágyott) magánegzisztencia kialakulásának a lehetőségét rejti magában. E kibontakozóban lévő lehetőség kezdeti, euforikus hangulat mindent áthatott és egy közösséggé formálta az ágazatban munkálkodó embereket a kisebb termelőktől a leendő nagy borászokig. Legalábbis a kistermelők ezt így élték meg, szakmai és emberi szinten egyaránt. Fontos volt számukra a borversenyeken való közös megmérettetés, melyeken elért eredményeikre máig méltán büszkék.

23 E csoport jellemzően a 1970-es évektől kezdett szőlőterületeket vásárolni, elsősorban a hétvégi kikapcsolódás jegyében. Mivel a bányában jól kerestek, és/vagy a szőlő is jól jövedelmezett, autóval az utazást kényelmesen meg tudták oldani és annak költségeit is ki tudták gázdálkodni.

Ambícióikat tovább növelte, hogy az 1994-es országos hegyközségi törvény hatálya alatt e településeknek sikerült elérniük, hogy bevonják őket a Villány-Siklói borvidékbe. Sőt igyekeztek a maximumra növelni a szőlőkataszterbe sorolt területek mértékét is a 1995–1996 közt alakuló hegyközségek kiépülése során. Ez a kevésbé frekvenciált Túrony esetében is sikerült, de ennek a kiaknázása mind a helyiek, mind idegen vállalkozók részéről még várat magára. A borvidéki besorolásból fakadóan ekkor kötelezték a gazdákat a direkt termő fajták kivágására, valamint az ajánlott világfajták telepítésére, mely jelentős mértékű globalizációs folyamatokat indított el a teljes borvidéken.

Privatizációs és kárpótlási folyamatok

A rendszerváltás kapcsán e két településen a helyi szőlősgazdák, a villányiakkal ellentétben, kárpótlásként szőlőket nem szerezhettek, mivel nem voltak állami vagy téesz szőlők a területen. Maximum a kárpótlás során szerzett szántóterületek kerültek szőlőkataszteri nyilvántartásba, vagy a részarány kivételénél ügyeltek, hogy a terület szőlőkataszterbe essen. Megjelentek azonban az „idegen” befektetők, zöld bárók és velük együtt, az apró parcellák összevonásával, az első valóban nagy, 5-10 hektár körüli szőlőültetvények.

Hegyszentmárton kiváló minőségű, aszfaltúton megközelíthető, szinte sikerületei nyilván nagyobb érdeklődést keltettek. A korszak gazdasági elitje onnan is ismerhette a szőlőhegyet, mert területén jelentős vadászati élet folyt.²⁴ Több baranyai téeszelnökből lett magas rangú politikus is megfordult errefelé, akik idővel jelentős területet vásároltak. Elsőként a volt környékbeli téesz elnöke vett meg számos déli fekvésű kisparcellát, mint a szövetkezet utódjaként létrejött, komoly gépparkkal felszerelt kft tulajdonosa. A 40 hektárnyi nagytábla kialakítása a régi szőlők kivágásával és a helyenként műemlék jellegű prэшázak ledózerolásával ment végbe. Később, a 2000-es évek során e szőlők egy részét villányi borászok vásárolták meg tőle, jelenleg 20 hektárt birtokol.

Túronyban a helyiek közül a privatizáció során a részarány kivételénél a négy nagyobb borász családnál szempont volt, hogy szőlőkataszterbe sorolt terület kerüljön használatukba. Így kialakították 10 hektár körüli magángazdaságok felépítésének lehetőségét 2-3 család esetében is, eddig azonban egy sem valósult meg belőle, sőt. Itt is megfigyelhető „idegenek” területszerzése, telepítése és nagytáblák kialakítása, arányaiban azonban jóval kevésbé jelentős. A valaha szőlőknek helyet adó és szőlőkataszterbe sorolt egykori lőtér területe, mely az 58-as főút mellett fekszik, a privatizáció idején a kárpótlási alapba került, így a törekvőbb szőlősgazdák,

24 Az 1980-as években üdülőfalú is ráépült erre a tevékenységre, mely egy német üzletember vállalkozásaként 2000-ig üzemelt. Ehhez 8 hektár déli fekvésű, kiváló területet ki kellett venni a szőlőkataszterből, és belterületté nyilvánítani, helyileg a kórósiak szőlőinek helyén. Ez tekinthető az első jelentős átalakításnak a szőlőültetvények szerkezetének átalakulása során. Az üdülőfalú máig eladó, 154 millió ft-os irányáron: <https://fodel.nl/hu/bedrijfsaanbod-5021>.

mint téesztagok, hiába szerették volna tagi földként megszerezni. Így kerültek az egyetlen aszfaltúton megközelíthető, ilyen értelemben legkönnyebben művelhető, viszonylag enyhe lejtésű déli területen elhelyezkedő birtokok egy pécsi vállalkozó tulajdonába, aki a kárpótolt tulajdonosoktól vásárolta meg a területeket. 9 hektár szőlő eltelepítésével létrehozta a máig üzemelő Janus borházat. Mivel térben is elhatárolódik, a helyiekkel egyáltalán nincs kapcsolata a vállalkozásnak. Mindössze még egy 10 hektáros nagy ültetvényjött létre Túronyban, mely Polgár Zoltán villányi borászhoz kapcsolódik, aki szintén ekkor kezdte meg szőlőinek megvásárlását. Területei nyugati fekvésűek, viszonylag könnyen megközelíthető, lankás részen fekszenek a szőlőhegy alján. Elmondása alapján Túrony szőlőiről szinte véletlenül szerzett tudomást. Középiszólás éveiből emlékezett rá, hogy túronyi osztálytársával annak idején milyen finom borokat kóstoltak itt. A villányi területeknél savasabb borokat adó, pár fokkal hűvösebb klímájú helyet keresve elevenítette fel itteni emlékeit. A területet burgundi jellegű borok termelésére kifejezetten alkalmasnak tartja, így kékfrankost, pinot noirt, merlot-t telepített. Más villányi borászat egyelőre nem érdeklődik e területek iránt, fekvésére, távolabbi elhelyezkedésére és a rossz hegyi földutakra hivatkozva.

Érdekes jelenség, hogy a családi vállalkozásaikat éppen aktívan fejlesztő villányi borászok ebben az időszakban ideiglenesen átvették a korábbi állami felvásárló piac szerepét is e szőlőhegyeken. Kezdetben bort, majd 2000–2010 közt már inkább csak szőlőt vettek a kistermelőktől jó áron, majd kifizetések a 2000-es évek végétől egyre jobban akadoztak.

Szőlőművelési stratégiák a 21. században a vizsgált településeken

A következőkben a két falu szőlőhegyén ma felismerhető szőlőművelési stratégiákat vizsgálom. Úgy tapasztaltam, hogy a szőlőbirtokok maguk is „csoportokba” sorolják a birtokosokat, vagy legalábbis különböző kategóriákat és állandó, visszatérő jelzőket használnak egyes szereplőkkel kapcsolatosan. Ezek nem feltétlen felelnek meg a ma legelterjedtebb és bevett üzemméret alapú klasszifikációnak. Olyan tényezők jönnek itt számításba, mint a birtokstruktúra, a birtokmozgás, a gazdaságok tárgyi ellátottsága, a piachoz való viszonyulás, a konkrét gazdasági stratégiák és belső aspirációk. Az összképből kirajzolódik, hogy az elmúlt három évtized alatt e szőlő-és bortermelők milyen válaszokat adtak a főbb társadalmi – gazdasági - politikai események kihívásaira. Végigkövethető a településeken a szőlőterületek és a gazdasági üzemek arányának változása, a modelláló tényezők sora, hogy milyen jogi környezetben és ösztönzők mentén működtek a gazdaságok.

Hobbi borászok • Az apróparcellás szőlőhegyeken, a rendszerváltás utáni korszakban a családi munkaszervezeteken alapuló kistermelői stratégiát követő borászatok tendenciózusan a passzióból űzött, egyéni hobbi-borászkodás, hobbi gazda-

ság irányába „fejlődtek” tovább Vas megyében, állapítja meg Illés Péter. E csoport minden szőlőhegyen, így az általam vizsgált szőlőterületeken is megtalálható, itt szinte kiháló félben van. Létszáma Hegyszentmártonban mindössze 30, Túronyban 10-re tehető. Önmagukat inkább *szőlősgazdának* nevezik, míg borásznak a megélhetésszerű, profi bortermelőket tartják. Gazdaságuk már nem racionális kalkuláción alapul, inkább egyfajta életérzést nyújtó, életminőséget biztosító hobbi. Igényük a szőlőhegyben töltött idő,²⁵ az általuk megfogalmazott szabadság megélése, melyet így fogalmaznak meg: *Ki parancsol itt?, Itt mindent szabad.* Ők az utóparaszti hagyományok őrzői technológiai és kulturális értelemben egyaránt. E csoport még kitart az egyre nehezebben megszervezhető családi szürettek mellett, mely legalább annyira ünnep, mint munka. A személyesség, a szőlő családi leszedése, a gyermekek jelenléte a szőlőhegyen, fontos szempontok. Az önkifejezés része a saját bor készítése, annak kínálása és fogyasztása, sőt ajándékozása. Az ilyen pincelátogatásokat, borkóstolókat jellegzetes, az egymás borát viccesen dicsérő humor keretezi. Igényük a pinceszomszédokkal való beszélgetés, nosztalgizálás, melyre már egyre ritkábban van alkalom. Jellemzően a férfiak menedékvilága: *Ha ideges vagyok, ide jövök fel, csak leülök a pince elé és máris megnyugszom.*

Tevékenységük általában kiegészül gyümölcs, esetleg zöldség termesztéssel. A helyiek részéről jellemző az akár napi többszöri kijárási is a szőlőbe, mely az aszfaltút miatt könnyen megoldható. A Vince-napot még megünneplik, mely olykor a *Király soron*²⁶ való közös nótázással, hajnalban ér véget. Jellemzően idősebb korosztály, aki erősen kötődik pincéjéhez: *Mit jelent? Valahogy az otthonnak olyan formáját, ami nélkül nem nagyon szeretnék élni. Nem is tudnám nagyon elképzelni, hogy helyette valami mást csináljak. De sokszor teher is egy kicsit most már.* A mai hobbi borászok közül nem egy próbálkozott „szintet lépni”, de az 1990-es évek végén feladta ambícióit. Így a „megtörpanók” is ebbe a kategóriába léptek vissza vállalkozásuk feladásakor.

Szőlőműveléssel felhagyók • A téjesítéskor, majd a rendszerváltáskor is sokan felhagytak a szőlőműveléssel, mely napjainkig tartó folyamat. A hobbi borászok egyre jelentősebb hányada teszi, melynek oka idős koruk, egészségügyi állapotuk, anyagi lehetőségeik, valamint a családi utánpótlás hiánya. Mivel hobbi szőlőt tartani napjainkban az idővesztésen túl anyagilag is ráfizetés, a fiatal családtagok zömében nem kívánják folytatni a családi hagyományt. Nincs is olyan közösség a szőlőhegyen, mely vonzaná őket, az öregurak közt csak kevesen találják meg helyüket. A műveléssel már nem bírók, területeiket egy darabig pénzért vagy a földhasználatért cserébe rendben tartatják, hogy *ne álljon gazban*, végül eladják, vagy rosszabb esetben elhagyják. Utóbbiak sorsa a beerdősülés, mely már jelentős területeket érint mindkét szőlőhegyen.

25 Illés Péter fontos észrevétele, hogy ezek a hobbi gazdaságok a helyi falusi népesség (egyik) utolsó kapcsolódási lehetőségei a termőföld lokális és természeti adottságaihoz (Illés 2017: 17).

26 A hegytetőn az 1980-as években épült 10-15 prészázból álló kis utca, melyet tulajdonosaik neveztek el így, mivel a tetőn, de mégis vízszintes helyen birtokolnak szőlőt.

Vállalkozói elit • E csoport elsősorban a rendszerváltással jelenik meg a területeken, az olcsó, parlagon hagyott szőlőterületek felvásárlásával és újratelepítésével, melyre a 2000-es évektől ültetvényszerkezet átalakítás címen jelentős állami támogatást lehetett igényelni 2000 m² szőlőterület felett. Bár ez minimális területhatár, vagyis gyakorlatilag bárki pályázhatott, az akkori villányi hegybíró emlékei szerint a kistermelők, sokszor győzködése ellenére sem akarták elhinni, hogy érdemes próbálkozniuk, mondván: *Nekünk úgysem adnak*. E hozzáállás miatt sokan lemaradtak a támogatásról, míg a remek lehetőséget a nagyobb borászatok az egész borvidéken értelemszerűen kihasználták. Ez Hegyszentmárton szőlőit is jelentős mértékben érintette, közel 100 hektár szőlő újratelepítése történt meg a frekventált, elsősorban vörösbor adó fajtákkal 5-10 hektáros táblákban, a gyakran parlagon álló kisparcellák további felszámolásával. A Köves-hegy, Nagy-hegy, Cserhegy határrészekén közel 40 hektárnyi terület került újratelepítésre nagytáblák kialakításával egy távoli, részben magas rangú politikusok által alapított vállalkozás kezelésébe, máig tisztázatlan körülmények között. Idővel, helyi segítőiket „likvidálva”, a vállalkozás csődbe ment, a lokális viszonyok ismerete nélkül nem tudták működtetni. Fontos tény, hogy a fenti esemény a szőlősgazdák helyi közösségében máig tartó megosztottságot szült, mely a szocializmus társadalmi örökségén túl tovább nehezíti összefogásuk, szövetkezésük, civil szerveződésük lehetőségét. E szőlőket idővel villányi borászok vásárolták meg, hisz a számukra előnyös nagytáblák kialakításával már nem kellett foglalkozniuk.

Hegyszentmártonban 100, Túronyban 25 hektár körüli területen történt meg a szőlők újratelepítése 2000 óta. Túronyban jelenleg mindössze 2, Hegyszentmártonban 10 nagyobb, 5–20 hektár közötti szőlőültetvényen folyik árutermelő szőlőművelés nagyüzemi módszerekkel. Tulajdonosaik jellemzően nem helyi származásúak, üzleti ismeretekkel felvértezett, a vállalkozói attitűdöt elsajátított, zömében értelmiségi emberek: országgyűlési képviselő, helyi származású bankár, nyugdíjas állatorvos, volt téeszelnök, agrárvállalkozó, szőlőjét reprezentációs céllal is művelőbubapesti ügyvéd, valamint a villányi nagy borászatok. Jellemző a maximális gépesítés,²⁷illetőleg a helyi bérmunka igénybe vétele. Ők a szőlőművelést feladók, és a „megtorpanók” területeinek felvásárlói.

Kistermelői szőlőtermelők • E csoport részben megfeleltethető Schwarcz Gyöngyi a soltvadkerti szőlő-és bortermelők közt a „középparaszti minták követő”-ként meghatározott rétegnek, mint a polgárosuló középparaszti árutermelő gazdaságok legkövetkezetesebb továbbvivői (Schwarcz 2002: 49–50). Jól jellemezhető a Bali János által a nógrádi málnatermelők esetében használt „paraszti árutermelők” terminussal, mely kifejezi, hogy e termelők már nem parasztok, ugyanakkor gazdaságtípusuk még rendelkezik paraszti jellegzetességekkel (Bali 2005: 342). Jellemzően a mezőgazdaságban, a téeszben majd saját vállalkozásában dolgozó, paraszti

27 Rendszerint egyéb, akár 100-150 hektáros szőlőültetvényeikhez vagy más mezőgazdasági vállalkozásukhoz kapcsolódóan.

származású helybéli gazdák törekvő rétege. A 1990-es évek felvásárlóinak helyi segítői közülük kerültek ki. Szőlőt a rendszerváltás előtt is nagybacska méretben, 1–1,5 hektáron műveltek, majd a kilencvenes évek megtorpanásakor sem adták el a területeket, legfeljebb nem művelték. Mikor ismét jövedelmezőnek ítélték, újra szőlőtermelésbe fogtak. A szőlő iránti kötődésük nagyon erős.

Birtokméret szerinti megoszlás alapján jelenleg a csoport két részre különíthető. Az 1–2 hektár szőlőt részben családi, részben bérmunkával megművelők csoportja, akiket Túronyban egy, Hegyszentmártonban négy család képvisel, valamint a 2000-es évek állami támogatását kihasználó, és szőlőik bevételének visszaforgatásával ültetvényeiket idővel akár 5–8 hektárryira fejlesztők csoportja.

A kisebb területet művelők tevékenysége interjúim alapján nem kifejezetten jövedelmező, a legtöbbben épp döntési helyzetben vannak a következő évek művelése felől. Túrony esetében ez kényszertelepítésnek tekinthető: *Három éve telepítettem én 1,5 hektárt. Az egyéni motiváció mögött az volt, hogy nem tudtam a földet értékesíteni. Ha tudom értékesíteni, akkor pénzzé teszem, és mást csinállok. De mivel nem tudtam.... Tehát nekünk is van egy olyan egyéni lehetőségünk, hogy a munkaerővel ma én még boldogulok, valamekkora segédletet, azt tudok találni a napszamosokban.*

Az 5–8 hektár szőlőt telepítők a 2010-es évek során jellemzően „megtorpanók”-ká váltak, elsősorban a 2005-től bevezetett eredetvédelmi szabályozás következményeit okolva. Gazdaságuk gépesítése jelentős(volt), míg a zöldmunkát, szüretet napszamosokkal végeztették. Erős kötődésük miatt a szőlőben végzett munka jóval nagyobb örömet okozott számukra, mint egyéb mezőgazdasági területeik művelése, büszkeséggel töltötte el őket nagy szőlőterületük, ahogy annak idején szüleiktől látták. *Nem munkaként tekintettem rá. Én dolgozni is szerettem benne, és nem fárasztott, örömmel csináltam.*

A csoport tagjai kivétel nélkül hobbi-borászok egyben. Bort a rendszerváltás óta nem termelnek eladásra, árutermelő borkészítés a törvényi szabályozás ismeretében meg sem fordult a fejükben. Legfeljebb a szűkebb ismeretségi kör számára, baráti alapon árusítanak kisebb tételeket. Presztízs kérdés azonban számukra a vilányi nagyokhoz hasonló minőségű borok előállítás, így borászati ismereteiket autodidakta módon magasra fejlesztették, pincéjük felszereltségét, az alkalmazott borászati technológiát igyekeztek modernizálni. Személyes tapasztalataim alapján ki merem jelenteni, hogy boraik méltó versenytársai lehetnének a „nagyok” borainak.

A „megtorpanók”²⁸ • Ők azok a kistermelők, akik a rendszerváltás után, az új, minőségi követelményekhez felnőni igyekezve, próbálták folytatni és tovább fejleszteni a szocializmus alatt kiépített gazdaságaikat. Tőkehiány, a vállalkozói lét bizonytalanságától való félelem, végül a törvényi szabályozások szigorodása vállalkozásaik feladására sarkallták őket. Jellemző rájuk a csalódottság, mely abból is fakad, hogy

28 A kifejezést Schwarcz Gyöngyi soltvadkerteti tanulmányából kölcsönöztem, mivel az általa leírt csoporttal teljes mértékben fedik egymást (Schwarcz 2002: 50–52).

amellett, hogy a rááldozott rengetegidő, pénz és energia feleslegesnek bizonyult, le kellett mondaniuk arról az eszményképről, melyet a családi örökség állított eléjük prosperáló gazdaságok képében.

A megtorpanás jelensége a bortermelésben már a 2000-es évek során bekövetkezett, melyre a jelen tanulmányban bemutatott két településen egyetlen példát tudok. Az 1990-es évek során az egyik nagyobbacska borászattal rendelkező túroinyi család esetében felmerült annak igénye, hogy túllépjenek a folyóbor árusításán. Létrehoztak egy palackozással foglalkozó kis üzemet, mely közel 10 évig működött, pogányi telephellyel. A pincében is kialakították az ehhez szükséges háttérrel, műanyag és acél tartályokat és egyéb műszaki berendezéseket vásároltak. Ezzel a vállalkozással ők léptek a legmagasabbra az általam vizsgált szőlőterületek bort árusító kistermelők közül, mivel felvállalták az értékesítés nehézségeit is. Boraik palackban, kereskedelmi forgalomban főleg Pécsen és Siklóson voltak megvásárolhatóak. A címkéken a bor termőhelyeként a „Tenkeshegy” jelzót adták meg a „Villány” mellett, mely a borvidékre kívánt utalni. Az üzemben gyakran bérpalackozást is végeztek. A palackozással kapcsolatos teendőket hétvégén végezték. Vállalkozásukat a 2000-es évek elején megszüntették, interjúalanyaim szerint elsősorban az 1997-es jövedéki törvény 2000-es módosításából fakadó adminisztratív terhek miatt.²⁹ E szabályozás olyan adminisztrációs terhet rótt minden borász vállára, melyet a könyvelővel, irodai munkaerővel ellátott borászatok tudtak csak megoldani, de az ettől egyébként is húzódozó kistermelőket idővel felőrölte. Utólag próbálkozásukat úgy értékelik, hogy ha a kezdetekben is ezek a törvényi keretek lettek volna, aminek végül meg kellett felelniük, bele sem fogtak volna. *És akkor ez így ment egy ideig, és akkor kiderült, hogy ahhoz, hogy mi a palackozott borainkat eladjuk, borboltot kellett volna nyitnunk, mert, hogy termelőként fogyasztónak közvetlenül nem adhattuk el a portékát, csak a kereskedelem felé értékesíthettünk. S akkor, mikor ez kiderült, még arra is hajlandó lettem volna, hogy valamilyen boltot nyitok, de akkor mondták, hogy keressünk valamilyen kereskedő végzettségű alkalmazottat, üzlethelyiség, nyitvatartási idő, öltöző, raktár és a többi. Tehát így akcelerálódott a hülyeség. Egyik lépésből következett a másik, és abból a harmadik, a negyedik, és egyre nagyobb hülyeségekbe keveredtünk. És akkor volt egy pont, amikor azt mondtam, hogy na, most akkor itt a vége, nekem nincs türelmem ahhoz, hogy ezt a vesszőfutást végigcsináljam, ahhoz meg, hogy kiskapukat keressek, képességem*

29 A módosítás értelmében az a szőlőtermelő, aki 1500 m²-t meghaladó szőlőterületet művelt és ezen 1000 l saját fogyasztásra szánt bornál nagyobb mennyiséget termelt, „jövedéki termék előállítójának” minősült. Ezért külön engedéllyel kellett rendelkeznie, mely egyszerűsített adóraktár vagy bor-adóraktár működtetésére szolgált. Ezek lettek a pincék. Más módon szőlőbort előállítani, kezelni, értékesíteni, de még birtokolni is tilos volt, megszűzőre komoly pénzbüntetés várt. A termelőket nyilvántartási szám igénylésre kötelezték a vámhatóságnál. A jövedéki engedéllyel rendelkező kereskedőnek a termék (bor) származását, hitelt érdemlően igazolnia kellett. A bort csak borkísérő okmánnyal lehetett szállítani. Az értékesítéskor kiadott számlán szerepelnie kellett a vevő adószámának és az eladó jövedéki engedélyének a számát is fel kellett tüntetni. Az adóraktárnak minősülő pincék borforgalmáról pincekönyvet kellett vezetni. (Halmai 2000.)

nincsen. Tehát én próbáltam, ezt én csak törvényesen tudom csinálni, de ahogy ezt nézem, képtelenség, tehát akkor jó, akkor befejeztem.

A vállalkozás eleve a több lábon állás eszménye értelmében jött létre, kereset kiegészítő céllal, de idővel választás elé került. A megélhetés szintű borászat létrehozása helyett az ekkor már középkorú második generáció a városi, állami munkahelyet választotta. Ez reális döntés volt a túronyi szőlőhegy elmaradott infrastrukturális állapotára, szőlőültetvényük korára és méretére, a pince és a palackozókapacitására és a családi munkaerő lehetőségeire való tekintettel egyaránt. Nyilván befolyásolta a szabadidő igénye iránti normák általános megváltozása, valamint a kizárólagosan vállalkozói létbizonytalanságából fakadó félelem is.

A legtöbb kistermelő eleve meg sem próbálta felvállalni ennek a kööttségeit, amit úgy gondolom, hogy a szőlőhegyhez kötődő „szabadság képük” is befolyásolt. *Ebbe a mókuserékbe én nem akartam belemenni. Azt láttam, hogyha én beállok ebbe a táncba, az a volumen, amit nyújtani tudok, az kevés. Volt egy év, hogy bejelentkeztem borraktárnak, mert meg kellett szüretelni és nem tudtam eladni és pincenkönyvet kellett vezetni, de én ezt nem akartam. Én szabad embernek születtem. Én nem akartam ezt a korlátot fölvenni a vállamra.*

A szőlőtermesztés esetében kicsit később, a 2010-es évek során indul meg a vállalkozások máig tartó felszámolása. Interjúim alapján ennek elsődleges oka a 2005-ös eredetvédelmi FVM rendelet,³⁰ mely 2012-ben hatályát veszítette és szerepét átvette a termékleírás. Az eredetvédelem gondozása és betartatása a Borvidéki Tanács³¹ legfontosabb feladata. A borvidék területén termelt különböző kategóriájú borok (asztali bor, tájbor, minőségi bor, védett eredetű bor)közül a védett eredetű classic vagy prémium bornak szánt szőlő termelését minden év május 30-ig be kell jelenteni és szigorú előírások szerint kell végezni, valamint 30 km-es körzeten belül feldolgozva írható csak rá a villányi jelző. Így a villányi felvásárlók monopolhelyzetbe kerültek, hisz a korábbi biztos vevő, a Hungarovin Rt nem viszi el a minőségi szőlőt jutányos áron a hegyszentmártoniaktól, ha a villányiaknak nem kell. Mivel Budapesten feldolgozva nem adhatják el villányi néven, nem érdemes magasabb árat fizetniük érte. Minőségi borszőlőt 100–120 ft/kg alatt termelni veszteséges vállalkozás, pedig a korábban 400–430, majd 200–220 ft/kg-os áron felvásárolt szőlőért ma ennyit ajánlanak. Ennek nyilván az is oka, hogy a borászataikat és ültetvényeiket a kistermelők által is elismert rátermettséggel és rengeteg munkával mára többen nagybirtokká fejlesztő villányi borászok már nemigen szorulnak rá a szőlő felvásárlására, hisz a 2000-es évektől, részben az említett állami támogatás révén, folyamatosan bővülő ültetvényeik termőre fordultak, így önmagukat ellátják. Tehát, bár a villányi elit borászok vállalkozásuk kezdetén ideiglenesen át-

30 A (villányi) eredetvédelem, mely a 95/2005-ös FVM rendelettel lépett életbe, a 117/2006-os rendeletben apró módosítással élt, majd 2012-ben hatályát veszítette, szerepét átvette a termékleírás.

31 A borvidék, mint köztestület, vezető testülete a Borvidéki Tanács, jelenlegi elnöke esetünkben Bock József. E tanács közgyűlését jelenleg Bock József, Gere Attila, Ipacs-Szabó István, Szarka Tibor György alkotja, mint a Tenkes és a Villányi Hegyközségek közgyűlése által megválasztott szőlészeti és borászati küldöttek.

vették a szocializmus alatti állami bor- és szőlőfelvásárlás szerepét, mostanra értethető módon nincs szükségük a kistermelők árujára. Kezdetben még bort is vásároltak, később csak szőlőt, majd késve fizették ki, amikviditási gondokat jelentett a kistermelők számára, napjainkban pedig már a szerződésben kikötik, hogy ha el is viszik, csak 1 év múlva fizetnek a szőlőért. Rövid ideig legalább az ÁFA-t megfizették a számla kiállításakor, mivel azt egy hónapon belül be kell fizetni, de már erre sem hajlandóak. Mivel 7 hektár szőlő megmunkálása átlagosan 5 millió ft és ezt minden tavasszal újra elő kell teremteni, anyagi bázis híján a kistermelő szőlősgazdákegyre többen „megtorpanók”-ká lesznek. Az elmúlt 5 év során egyre többen adják el területeiket. Hegyszentmártonban 11-12000000 ft-os áron van is rá kereslet, egy országgyűlési képviselő minden területre vevő, ami az aszfaltút közepében helyezkedik el.

Szőlőben lakók • Mindkét településen egy-egy állandóan lakott pince található jelenleg, a kiköltözés oka mindkét esetben a világtól való elvonulás, a társadalmi normák elől való menekülés.

Ideiglenes lakók, „hetelők” Hegyszentmártonban 3-4 pincében találhatók, zömében Pécsről kijáró, értelmiségi nyugdíjas házaspárok személyében, akik egyben nyaralóként is használják pincéjüket. Szőlőik, kertjeik nagy műgonddal ápoltak. Kevés ormánsági tulajdonos is őrzi még a régi gyakorlatot, hogy mint hobbi borászok, rendszerint több napra érkeznek szőlőjükbe, ahogy eleik évszázadokig tették.³²

Adatok szerint korábban jóval többen laktak a szőlőben, általában a kényszer által űzve és nem romantikus céllal. Érdekes jelenség egy keletnémet nő története, aki a táj szépsége és a jó levegő miatt lakókocsiban élt a szőlőhegyen.

Szőlőművelési vállalkozók • Hegyszentmárton esetében a 120 hektár ültetvénynek helyet adó szőlőhegy új megélhetési stratégiák kialakítására ad lehetőséget szőlőbéli bérmunka végzésével, ami a jelentős munkanélküliség miatt nem elhanyagolható. Egy vállalkozó traktorja segítségével 10 hektár szőlő gépi bérmunkáját (talajmunkák, permetezés, fűnyírás) végzi, 4 tulajdonos számára. Távol lakó tulajdonosok esetén a művelés ütemezésében is segít. Szaktudását családi háttérnek köszönheti, helyi lakosként belenevelődött a szőlőművelésbe. E jövedelem nem elegendő családjá eltartásához, így egyéb mezőgazdasági tevékenységekkel egészíti ki keresetét.

A bérmunkába műveltető szőlőtulajdonosok a legnagyobb problémát a kézi munkaerő hiányában látják, sok zöldmunka nem készül el időre, ami rontja a ter-

32 Így volt ez akkor is, mikor a szeptember harmadik hétvégéjére eső siklósbodonyi búcsú idején, az egyébként katolikus Hegyszentmárton szőlőhegye megtelt az Ormánságból érkező reformátusokkal. A több cigánybandát is foglalkoztató szőlőhegyi mulatozáson túl a fiatalok ismerkedésének is színtere volt ez az ünnep. Emléke máig él a településen, a szüreti bállal és felvonulással együtt a Rákosi korszakkal ért véget. A hagyományok felelevenítése a vasi példákkal ellentétben itt nem sikerült.

més minőségét. Ezt a piaci rést tölti ki a településen élő törekvő vállalkozó, aki jól működő céget hozott létre Hegyszentmártonban, a metszés, zöldmunkák, szüret, stb. elvégzésére. A kezdetben csak családtagokra épülő vállalkozás már a környékbeli roma lakosoknak is alkalmi munkalehetőséget biztosít. E vállalkozás nem is tudja ellátni a helyi szükségletet, idény idején Sátorhelytől Szekszárdig érkeznek a főként roma napszámosok, annak ellenére, hogy már a szüretet is szőlőkombájn végzi a nagyvállalkozóknál, ami 1 hektár szőlőt 1,5 óra alatt takarít be.

„Rablógazdálkodókból rendtartók” • A szőlőhegyek elhagyatottságát kihasználó tolvajok napjainkban gyakoriak. Míg a korábbi időkben a betolakodóktól csőszök alkalmazásával védték az ingatlanokat, napjainkban a gondozott porták bekerítése egyre általánosabb jelenség. Sőt, Túronyban egy beköltöző család sajátos megélhetési stratégiát alakított ki magának az elmúlt tíz évben. A hegybe felköltözött család a kerítéssel nem védett birtokokról leszedi és eladja a gyümölcsöt a piacon, mint őstermelő. A kezdetekben teljesen illegálisan, „tolvaj módon” működtek, mára azonban ez a tevékenység igen érdekes módon szinte legalizálódni látszik. Több pince kulcsát is megkapták már az idős tulajdonosoktól, hogy a területekkel együtt használják, amiért cserébe rendben tartják és kaszálják, így portáik nem maradnak szégyenszemre gondozatlanok. Az ebből származó jövedelem visszaforgatásával, úgy tűnik, gyermekeik számára sikerült egzisztenciát teremteniük e furcsán induló stratégiával.

Összefoglalás

A szocializmusban a kisparcellás, zártkerti szőlőknek gazdasági értelemben létjogosultságot adott az a tény, hogy a kezdeti korlátozások után a háztáji keretek között zajló szőlő- és bortermelés jól jövedelmező kiegészítő kereset volt. Ez nyilván országos léptékben is így lehetett, mivel 1975-ben a szőlőtermelés 54%-át még mindig a kisgazdaságok adták (Enyedi 1980: 144). Ezen felül interjúim alapján úgy vélem, a szőlőművelés, borkészítés, szőlőbeli munka és időtöltés, de főleg saját boruk kínálása és fogyasztása ebben a korszakban is szimbolizálta a szabadságot és önállóságot, elsősorban a férfiak számára. Ilyen értelemben, az önkifejezésre lehetőséget adva valamiféle menedéket nyújtott az elnyomás korszakában. E területek gazdasági és szellemi értelemben egyaránt utó-paraszti normák megőrzésének színterei.

A rendszerváltás utáni új társadalmi és gazdasági kihívások sora idővel döntés elé állította a Villány-Siklói borvidék valamennyi szőlő- és bortermelőjét. Ahhoz, hogy valaki hosszú távon meg tudjon felelni az új kihívásoknak, fel kellett vállalnia a vállalkozói lét kockázatát, ami a szocializmus kényelmes értékesítésláncához szokott szőlősgazdáknak, akik sosem tekintettek úgy szőlőikre, mint önálló egzisztencia forrására, nem nagyon ment. Mindezek elutasításához a csoportot meghatározó utó-paraszti normák is hozzájárultak, valamint a látott minta hiánya. A villányi vállalkozók közül, akik napjainkra országosan ismert borászok lettek, többen dol-

goztak az állami gazdaságban. Ismerően a nagyüzemi szőlőművelés törvényszerűségeit, könnyebb volt saját vállalkozásba fogni. Ezt a kárpótlás során szerzett volt állami szőlőkkel könnyebben megalapozhatták, hiszen ezek aszfaltúttal is ellátott nagytablákból álltak. Sikerességük mögött rengeteg munka és egyéni rátermettség áll, de úgy vélem a nagyüzemi múlt feltételei is segítették őket abban, hogy mertek nagyban gondolkodni, és a borászatból megélő főállású vállalkozóvá válni, mely az általam vizsgált települések utóparaszti szőlősgazdáinak értékrendjétől távol állt. Ahogy soltvadkerti tanulmányában Schwarcz Gyöngyi összefoglalta: „A szőlő és a bor kizárólagos jövedelemforrásként – ezt a kilencvenes évek történései is mutatják – egyre inkább az értékesítés felvállalásával együtt képes egy család teljes megélhetését biztosítani” (Schwarcz 2002: 63). Tehát ezt volt a reális döntés a villányiak részéről. De ez alapjaiban megváltoztatta a szőlőműveléshez és bortermeléshez fűződő viszonyukat, mely olyan „áldozat”, amit a kistermelők jó része nem tudott és/vagy nem is akart meghozni. Sőt, a kötöttségeket már csak a szőlőhegyek menedékében megélt szabadság miatt sem akarták felvállalni.

Feltűnő a ma talán kistermelőnek nevezhető szőlőtulajdonosok gazdasági és/vagy civil összefogásának a hiánya a településeken, holott az egyéni kisgazdaságok jövőjét Schwarcz Gyöngyi, Hajdú Ildikó, Szekszárd esetében Kovács Teréz is az összefogásban látja, kisszövetkezeti formák létrehozásával (Schwarcz 2002, Hajdú 2013, Kovács 1994). Úgy vélem, hogy a villányiak induló vállalkozásainak kezdeti felvásárlói szerepe, mely sokhelyütt betöltötte az állami felvásárlás megszűnésével keletkezett hirtelen űrt, hátráltatta a kistermelőket az összefogás szükségességének felismerésében. A szocializmus társadalmi öröksége, sőt, a privatizáció utáni nagytőke beáramlásának társadalmilag megosztó következményei szintén hátráltatták a közös feldolgozás és értékesítés kialakításának Nyugat-Európában egyébként bevett gyakorlatát,³³ mely itt is alternatív megoldást jelenthetne a kisebb szőlőgazdaságok fennmaradásához és fejlődéséhez. Bár a helyi értelmiség és a LEADER-közösség tisztában van ezzel, az érdektelenségen túl ennek kialakításához a villányi nagyvállalkozók sem biztosítanak támogatói háttérrel. Ők a borvidéki szabályozásokkal próbálják a termelést ellenőrizni és a méltán híres és elismert minőség színvonalát megóvni, mely alapvető piaci érdekük. Ugyanakkor az általuk propagált szőlő- és bortermelésére vonatkozó egyre szigorodó országos és borvidéki szintű szabályozási rendszer kedvezőtlenül érinti a kistermelői réteget, s ez termelői tevékenységük beszüntetésére sarkalja őket. Így visszalépnek „kihalófélben lévő” (a fiatalok körében már csodabogárnak számító) hobbi borászszá, míg azt anyagi és egészségi helyzetük megengedi. Illés Péter tanulmányából kirajzolódik, hogy a délnyugat- dunántúli részen, az általam vizsgált területhez hasonlóan a szőlőhegyi közösségek kihalófélben vannak, de a társadalmi és kulturális tradícióvesztés, úgy vélem, egyelőre kevésbé jelentős. Ebben a vasi szőlő-

33 Az Európai Unióban az 1998-as adatok szerint a mezőgazdaságban kb. 33 000 szövetkezeti vállalkozás működött, ami az összes mezőgazdasági aktív dolgozó közel 80%-ának a szövetkezeti keretek közti működését jelentette (Sümei 2000: 5).

területek nem borvidéki státusának nagy jelentőséget tulajdonítok. Gyökeresen különbözik e borvidéki szőlőterületektől abban, hogy a 20. század közepére egyre több helyen háttérbe szorult a hegybéli közösségek gazdasági érdekközösségként való működése, és sokkal inkább a szőlőhegyek társadalmi- és kulturális életben betöltött mindenkori szerepe meghatározó, mely az általam vizsgált területen elenyésző léptékű.

A szőlőbirtokok szerkezetének, méretének, gazdasági értékének átalakulása az elmúlt 50 év során jelentős volt. Hegyszentmárton preferált területén a szőlőhegy struktúrája már nagy részben át is alakult, az egykori 335 darab, házszámmal ellátott pincéből nagyjából 100 áll még, kisebb, hobbi szőlők nagyságrendileg 30 pincéhez kapcsolódnak, míg több mint 100 hektáron már nagytáblák formájában művelik a szőlőket. A magasan fekvő, meredek területek beerdősülése is általános jelenség mindkét szőlőhegyen, mely a táj használatából fakadó ismeretek jelentős részének elfeledését vonja maga után. A műveléssel párhuzamosan az a fajta helyi műveltség is kihalt, mely ezer szállal kapcsolódott a szőlőművelés és borkészítés gyakorlatához, társas együttlétek, vallási ünnepek, gazdasági értékrendek formájában a szőlőhegyi élet mindennapjait meghatározta.

Szakirodalom

Bali János

2005 *Hagyomány és modernizáció a nógrádi málnatermesztésben.* In: Schwarcz Gyöngyi – Szarvas Zsuzsa – Szilágyi Miklós (szerk): *Utóparaszti hagyományok és modernizációs törekvések a magyar vidéken.* MTA Néprajzi Kutatóintézet – MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 331–344.

Enyedi György

1980 *Falvaink sorsa.* (Gyorsuló idő.) Magvető Könyvkiadó, Budapest.

Fényes Elek

1841 *Magyarországnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben I.* Pest.

1851 *Magyarország geographiai szótára.* IV. Pest.

1865–1866 *Magyarország ismertetése statisztikai, földirati s történelmi szempontból I. Dunántúli kerület.* Pest.

Gyórfy István

1963 *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

Hajdú Ildikó

2013 *Borászat és gazdasági antropológia, Tokaj–hegyaljai községek ökonómiájának jelenkori mikrovizsgálata.* Doktori disszertáció. Debreceni Egyetem, Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola, Debrecen.

Halmi Anikó

2000 Mától jövedéki termék a bor. *Napi.hu*. aug. 1.

Illés Péter

2005 Gyepűirtók, hegypásztorok, nyomában: a paraszti szőlő- és borgazdálkodás helyzete a Vasi-Hegyháton. In: Schwarcz Gyöngyi – Szarvas Zsuzsa – Szilágyi Miklós (szerk): *Utóparaszti hagyományok és modernizációs törekvések a magyar vidéken*. MTA Néprajzi Kutatóintézet – MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 345–361.

2010 *Tájéntartó közösségek. Paraszti szőlőhegyek változásvizsgálata a Vasi-hegyhát vidékén*. Doktori disszertáció. ELTE BTK, Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest.

2017 *Tájéntartó szőlőhegyi gazdaközösségek. Néprajzi, történeti és szociokulturális antropológiai írások az Őrség, a Vasi-Hegyhát/Kemeneshát és a Kemenesalja kistájáról*. Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum, Szombathely.

Juhász János

1980 *A háztáji gazdálkodás mezőgazdaságunkban*. Budapest.

Kemény Márton

2005 *Progresszív gazdasági érdekek és hagyományalkotás. Példák egy vajdasági borvidékről*. Tabula 8. (2) 219–245.

Kovács Teréz

1994 *Kitörés. A szekszárdi kisparcellás szőlőtermelők az új piaci kihívások küszöbén*. (Babits füzetek, 8.) Babits Mihály Művelődési Központ, MTA RKK Dunántúli Intézete, Szekszárd.

Laposa József – Dékány Tibor

2001 *Villány. Borvidékek ékessége*. Apurint Kiadó és Nyomda Kft, Budapest.

Mód László

2016 *Ártéri szőlőskertek az Alsó-Tisza mentén*. (Életmód és tradíció, 15.) MTA BTK Néprajztudományi Intézet, Budapest.

Mód László – Simon András

2002 *A hajtástól az újborig, a szőlő és bor ünnepei Lendva-vidéken*. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva.

2005 A szőlő- és borgazdálkodás helyzete a Lendva - vidéken az 1990-es évektől. In: Schwarcz Gyöngyi – Szarvas Zsuzsa – Szilágyi Miklós (szerk): *Utóparaszti hagyományok és modernizációs törekvések a magyar vidéken*. MTA Néprajzi Kutatóintézet – MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 363–378.

Oláh László

2002 *Szőlőtermelésünk sora 1945-től*. In: Benyák Zoltán – Benyák Ferenc (szerk): *Borok és korok. Bepillantás a bor kultúrtörténetébe*. Második, javított kiadás. Hermész Kör, Budapest, 267–274.

Pesty Frigyes

1865 *Pesty Frigyes helynévgyűjteménye*. V. Nemzeti Múzeum.

Simon András

2016 Újabb források és értelmezési lehetőségek a szőlő- és borkultúra történeti néprajzi kutatásában. In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk): *Érték és közösség. A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben*. (Kriza Könyvek, 39.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 229–254.

Sümegei József

2000 A szőlő-bor ágazat helyzete az ezredfordulón Magyarországon. *Magyar Szőlő- és Borgazdaság* 10. (1) 1–10.

Schwarcz Gyöngyi

2002 A soltvadkerti szőlő- és bortermelők megélhetési stratégiái a kilencvenes években. In: Szilágyi Miklós (szerk): *Utak és útvesszők a kisüzemi agrárgazdálkodásban 1990–1999*. MTA Néprajzi Kutatóintézet – MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 35–64.

Szilágyi Miklós

2009 *Paraszti hagyomány és kényszermodernizáció, Közelítések a néprajzi változásvizsgálathoz*. MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest.

Valuch Tibor

2006 *Hétköznapi élet Kádár János korában*. (Mindennapi történelem sorozat.) Corvina Kiadó Kft, Budapest.

Vályi András

1799 *Magyar Országának leírása*. III. A királyi universitásnak betűivel, Buda.

Levéltári források

MNLBmL: Hegyszentmárton, Túrony, Palkonya – Falukrónikák 1972–1980

MNLBmL: Dikális összeírás 1696

OSZK: Széchényi Ferenc-féle *Descriptio*. 1785.

Statisztikai adatok

Központi Statisztikai Hivatal: Földterület község soros adatok 1895–1984. (Történeti Statisztikai Kötetek, 23.) KSH, Budapest. 1988.

Jogtár

1997. évi CIII. törvény a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól

2004. évi XVIII. törvény a szőlőtermesztésről és a borgazdálkodásról

1994. évi CII. törvény a hegyközségekről (1994. XII. 28.)

Din gospodar viticultor? Cercetarea etnografică a viticulturii la scară mică în partea vestică a regiunii viticole Villány–Siklós de la colectivizare până în zilele noastre

În acest studiu autorul dorește să schițeze transformarea podgoriilor din două localități, Túrony și Hegyszentmárton (Ungaria) situate în zona de vest a regiunii viticole Villány–Siklós, din anii 1850 până în zilele noastre, în oglinda evenimentelor politice care au influențat semnificativ agricultura și – în mod direct sau indirect – întreaga societate rurală. Obiectivul interesului său este în primul rând transformarea situației podgoriilor în perioada colectivizării; rolul economic și social al viței de vie în viața și existența locuitorilor din aceste localități; respectiv răspunsurile date de deținătorii podgoriilor la condițiile apărute în urma transformării situației economice din perioada de după schimbarea regimului.

Are You a Winemaker? An Ethnographic Study of Small-scale Viticulture in the Western Part of the Celebrated Villány–Siklós Wine Region, from Collectivization to the Present Day

In his treatise, the author intended to outline the transformation of the vineyards in Túrony and Hegyszentmárton, two villages in the western part of the Villány–Siklós wine region, from the 1950s to the present day, in light of political events that have significantly altered both agriculture and rural society. The main issues he deals with are the changes that affected the vineyards during the period of collectivization; the economic and social role of the 'backyard vineyards' in the lives and livelihoods of the inhabitants of these villages; and the response of the vineyard owners to the altered economic situation following the change of regime.